

---

# MED LOKALNIM IN NACIONALNIM: SRBI V BELI KRAJINI IN NJIHOVA JEZIKOVNA IDENTITETA

---

Skozi analizo značilnosti jezikovne prakse pripadnikov srbske skupnosti v Beli krajini avtorica pokaže, kako jezikovna ideologija, prevladujoča v sodobnih nacionalnih državah Evrope, v kateri je standardni in državni jezik najbolj prestižno sredstvo sporazumevanja, enojezičnost pa se sprejema kot edino naravno in zaželeno stanje, pušča bistvene sledi na poglede govorcev na jezik in s tem na njihove komunikacijske strategije, kar posebej velja za govorce manjšinskih in nestandardiziranih jezikov. Primer zamenjave jezika pri Srbih v Beli krajini, ki se intenzivno odvija po drugi svetovni vojni, se v tem kontekstu lahko obravnava kot ena od manifestacij procesa, v katerem ta lokalna skupnost postaja del širših, tj. nacionalnih družbenih struktur. Vstop Slovenije v EU ni bistveno vplival na jezikovno situacijo in smer zamenjave jezika pri Srbih v Beli krajini (enako velja tudi za druge lokalne jezikovne skupnosti v državah članicah EU), zato ker v EU, ne glede na njeno institucionalizirano usmeritev k supranacionalnim vrednotam še naprej prevladuje ideologija standardnih jezikov.

## **Družbeni, kulturni in jezikovni položaj Srbov v Beli krajini**

V slovenski pokrajini Bela krajina, natančneje v štirih vaseh – Marindolu, Bojancih, Miličih in Paunovičih, ki se nahajajo na meji s Hrvaško ob reki Kolpi – živijo potomci Uskokov,<sup>1</sup> ki so do danes ohranili pravoslavno veroizpoved ter svoj jezik, ki ga na podlagi fonetičnih in morfoloških značilnosti lahko štejemo med srbohrvaška narečja vzhodnohercegovaškega tipa (Ivić 1991: 270). Veroizpoved, z njo povezano kulturo in jezik so prebivalci omenjenih vasi skozi čas ohranili predvsem zaradi načina življenja (ukvarjali so se izključno s poljedelstvom in živinorejo) in strogih tradicionalnih predpisov znotraj skupnosti, ki so prepovedovali mešane zakone, tj. zakone s katoliki. Družbene spremembe, ki so nastopile po drugi svetovni vojni, so v veliki meri vplivale na spremembe v načinu življenja in na socialno razslojenost znotraj skupnosti. Danes so praktično vsi zakoni pripadnikov srednje generacije mešani, kar je bistveno vplivalo tudi na uporabo jezika: le še najstarejša generacija

---

<sup>1</sup> Uskoško prebivalstvo Bele krajine se je na tem območju naselilo v 16. stoletju, bežeč od Turkov; kasneje so v okviru Vojne krajine mejo avstro-ogrskega imperija varovali pred turškimi napadi. Zgodovinske podatke o naseljevanju Uskokov najdemo pri Malu (1924), prim. tudi Terseglav (1996).

prebivalcev teh vasi aktivno uporablja »domačo« govornico, pripadniki srednje generacije uporabljajo srbsščino predvsem pri sporazumevanju s starši, medtem ko najmlajša generacija uporablja samo posamezne srbske besede, sicer pa ta jezik razume in pri sporazumevanju s starimi starši, ki pogosto poteka v dveh jezikih, nima nobenih težav.

Gre torej za maloštevilno etnično skupino (po podatkih s popisa prebivalstva leta 2002 je danes v omenjenih vaseh 243 prebivalcev, prim. [http://www.stat.si/Popis2002/si/rezultati\\_slovenija\\_prebivalstvo.htm](http://www.stat.si/Popis2002/si/rezultati_slovenija_prebivalstvo.htm)), ki po skoraj petih stoletjih ohranjanja maternega jezika danes pospešeno prehaja na uporabo »prestižnejšega« slovenskega jezika. V tem prispevku bom predstavila jezikovno situacijo Srbov v Beli krajini, tako da bom povezala zunanje faktorje, ki določajo stopnjo vitalnosti maternega idioma s predstavami o jeziku tako samih govorcev kot tudi zunanjih opazovalcev in oblikovalcev javnega diskurza. Pokazati želim, kako ideologija, značilna za sodobne nacionalne države Evrope, v kateri je standardni in nacionalni jezik najprestižnejše sredstvo sporazumevanja, enojezičnost pa se sprejema kot edino naravno in zaželeno stanje, pušča bistvene sledi na poglede na jezik govorcev in s tem na njihove komunikacijske strategije, kar posebej velja za govorce manjšinskih in nestandardiziranih jezikov. Primer zamenjave jezika<sup>2</sup> pri Srbih v Beli krajini, ki se intenzivno odvija v obdobju po drugi svetovni vojni, v tem kontekstu lahko označimo kot eno od manifestacij procesa, v katerem ta lokalna skupnost postaja del širših, tj. nacionalnih družbenih struktur. Vstop Slovenije v Evropsko unijo leta 2004 ni bistveno vplival na jezikovno situacijo in smer zamenjave jezika pri Srbih v Beli krajini (enako velja tudi za druge lokalne jezikovne skupnosti v državah članicah EU), zato ker v EU – ne glede na njeno institucionalizirano usmeritev k supranacionalnim vrednotam – še naprej prevladuje ideologija standardnih jezikov. Istočasno, v nasprotju z načelnim promoviranjem multikulturalnosti in večjezičnosti kot evropskih vrednot, stoji na praktični ravni primarnost ekonomskih interesov, kar tudi vpliva tako na jezikovne strategije govorcev, kot na jezikovne politike (več o tem v Gal 2006).

### Etnolingvistična vitalnost jezika Srbov v Beli krajini

Strukturne spremenljivke, kot so *status*, *demografija* in *institucionalna podpora* (Giles, Bourhis in Taylor 1977), definirane v okviru sociolingvističnega koncepta etnolingvistične vitalnosti, ponujajo »objektivno sliko«<sup>3</sup> o stanju maternega jezika

<sup>2</sup> Crystal [Kristal] (2003: 33, f. 31) zamenjavo jezika opredeljuje kot postopen ali nepričakovan prehod posameznika ali skupine iz enega jezika v drugega; Winford jo definira kot proces, v katerem skupina »delno ali v celoti opusti svoj materni jezik v prid drugega jezika« (Winford 2003: 15).

<sup>3</sup> Omenjene spremenljivke temeljijo na objektivnih in izmerljivih dejavnikih, kot so število govorcev, verska pripadnost, gostota interakcijskih mrež itn. Med t. i. *subjektivne dejavnike*, ki določajo jezikovno situacijo neke skupnosti, pa sodijo vrednosti, ki jih govoreci dajejo svojemu idiomu ali pa idiomu večine: stališča do jezika, interpretacije lastnega jezikovnega vedenja ipd. Med tema dvema skupinama dejavnikov se nahaja jezikovno vedenje pripadnikov etnolingvistične skupnosti – komunikacijski mehanizmi, ki so v uporabi v vsakdanji komunikaciji, govorceva kompetenca v rabi svojega in večinskega jezika, njegov jezikovni repertoar itn.

Srbov v Beli krajini. Ta slika nedvomno kaže na nizko etnolingvistično vitalnost in na proces zamenjave jezika, kjer srbski materni jezik prepušča številne funkcije in komunikacijske domene slovenskemu jeziku.

Po drugi svetovni vojni je industrializacijo večjih mest v Beli krajini spremljala deagrarizacija vasi; posledično je prišlo do izrazitega povečanja stopnje mobilnosti prebivalstva v štirih srbskih vaseh in do pojava mešanih zakonov. Terenska raziskava, ki sem jo opravila med leti 2001 in 2005, je pokazala, da je večina prebivalstva, ki pripada srednji generaciji, danes zaposlena v večjih bližnjih naseljih (Metlika, Črnomelj, Vinica), kjer se vsakodnevno srečuje s Slovenci in v sporazumevanju uporablja izključno slovenski jezik. S slovenskimi snahami je slovenski jezik postal sredstvo vsakodnevnega sporazumevanja v srbskih vaseh, zaradi česar je materni jezik začel postopoma izgubljati edino področje, na katerem je prevladoval, tj. sporazumevanje med člani družine.

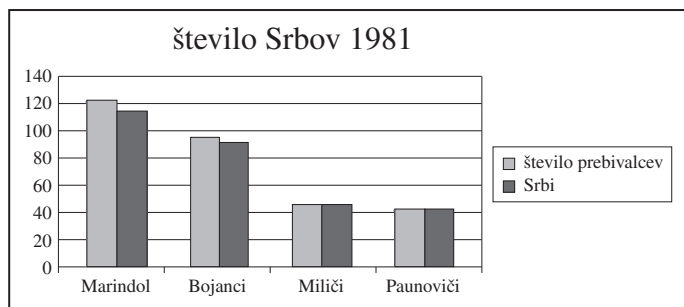
Demografski podatki, pridobljeni s popisi prebivalstva, dajejo osnovno podobo procesov oblikovanja identitete pri Srbih v Beli krajini ter vloge jezika v teh procesih. Primerjava podatkov, pridobljenih s pomočjo popisov prebivalstva iz obdobja od 1880 do 1991, kaže, da je edina stabilna kategorija v rezultatih popisnih vprašalnikov tista, ki se nanaša na vero; odgovori na vprašanja o pogovornem jeziku in narodnosti v veliki meri nihajo med dvema popisoma in so očitno odvisni od družbenih in političnih okoliščin ter odnosa moči v določenem trenutku. Ponazoritev tega, da podatki iz popisa ne smejo biti interpretirani kot zanesljivi vir informacij o jeziku v vsakdanji rabi, najdemo v naslednjih podatkih: 1880 se je v naselju Bojanci vseh 264 prebivalcev opredelilo za pravoslavne; 258 jih navaja, da govorijo srbsko, eden pa, da govori slovensko. Samo dvajset let pozneje, v popisu iz leta 1900, je vseh 220 prebivalcev Bojancev zapisanih kot govorci slovenščine, 219 od njih kot pravoslavni, eden pa se je izrekel za katolika.<sup>4</sup>

Če primerjamo razpoložljive demografske podatke iz obdobja ob koncu 20. stoletja (vzete iz popisov v letih 1981–1991), pritegne pozornost očitna razlika v številu tistih, ki so se izrekli kot Srbi leta 1981, in tistih, ki so se tako odločili deset let kasneje, torej leta 1991 (glej sliki 1 in 2).<sup>5</sup>

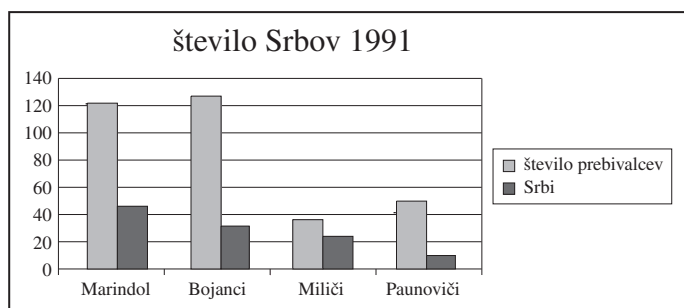
Seveda je popolnoma jasno, da v tem obdobju ni prišlo do radikalne spremembe strukture prebivalstva, temveč je del prebivalcev, ki so se še leta 1981 izjasnili kot Srbi, medtem spremenil svojo narodnostno opredelitev. To dejstvo je mogoče

<sup>4</sup> Podatki iz popisa 1880 so vzeti iz *Spezial-Ortsrepertorium von Krain* (Wien, 1884), str. 146, podatki iz popisa 1900 pa iz *Gemeindelexicon von Krain. Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1900* (Wien, 1905).

<sup>5</sup> Za podatke iz popisov 1981 in 1991 gl. Terseglav (1996), za popis 1981 pa tudi *Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 1981* (Ljubljana, 1981). — Bilo bi zanimivo primerjati te podatke s tistimi, pridobljenimi na zadnjem popisu prebivalstva v Republiki Sloveniji iz leta 2002. Teh podatkov žal ni mogoče dobiti, saj po aktualni slovenski zakonodaji ni mogoče dobiti podatkov, kot so jezik, vera in etnična pripadnost na ravni, nižji od občine. Gl. Zakon o popisu prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v Republiki Sloveniji v letu 2002 (*Uradni list RS* 66/2000 in 26/2001), Zakon o državni statistiki (*Uradni list RS* 45/1995 in 09/2001) ter Zakon o varstvu osebnih podatkov (*Uradni list RS* 59/1999).



**Slika 1:** Število Srbov iz popisa leta 1981.

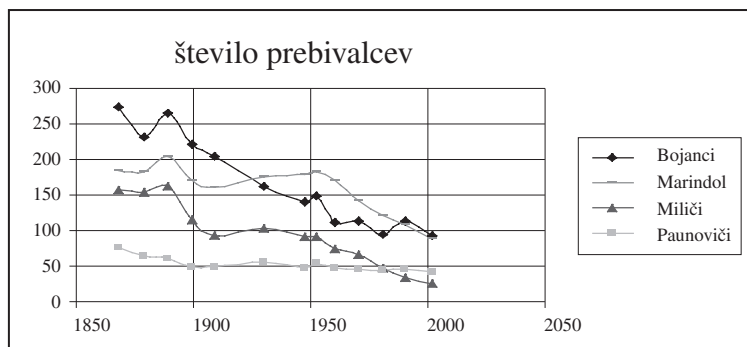


**Slika 2:** Število Srbov iz popisa leta 1991.

pojasniti s političnimi dogodki, do katerih je prišlo v tem obdobju. Z razpadom SFRJ se je spremenil tudi status Srbov v Sloveniji, vprašanje narodnostne opredelitve v novi državi, vsaj iz perspektive pripadnikov srbske skupnosti v Beli krajini, pa je dobilo drugačno težo. Dejstvo, da podatki iz popisa prebivalstva lahko tako močno nihajo v enem samem desetletju, načinja vprašanje interpretacije takšnih podatkov. Edina statistična kategorija, kateri se lahko v popolnosti »verjame«, je *absolutno število* prebivalcev. Kot je razvidno s slike 3, v primeru srbskih vasi v Beli krajini to število nenehno upada.

Manjšanje števila prebivalcev v teh štirih vaseh je med najpomembnejšimi dejavniki, ki označujejo identitetne strategije njihovih prebivalcev. Sami nostalgичno poudarjajo, da je v vaseh vedno več praznih hiš in vedno manj otrok. V takšnih okoliščinah se zamenjava jezika doživlja kot nujna posledica splošnega »izumiranja« Srbov na tem področju, ki ga spremlja sprejemanje novih, modernih obrazcev in zapuščanje starih običajev ter tipično kmečkega načina življenja.

Srbi v Beli krajini ne uživajo nikakršne institucionalne podpore. V osnovni šoli je bila srbsčina učni jezik do leta 1954 v Bojancih oziroma do leta 1958 v Marindolu; najstarejša generacija prebivalcev teh dveh vasi je torej še obiskovala pouk v srbskem jeziku (Ognjanović 1997: 103). Od tedaj dalje se pouk odvija v slovenščini.



Slika 3: Število prebivalcev v štirih vaseh v obdobju 1850–2000.

Ker se je število učencev iz leta v leto zmanjševalo, so bile šole v teh dveh vaseh po določenem času ukinjene. Učenci iz Bojancev hodijo danes v osnovno šolo v Vinico, tisti iz Marindola, Miličev in Paunovičev pa v Adlešiče. Po letu 1992, ko je bilo v slovenskih osnovnih šolah učenje srbohrvaščine ukinjeno (prej je srbohrvaški jezik obstajal kot enoletni predmet, prim. Ognjanović 1997: 103), najmlajša generacija pravoslavne manjšine v Beli krajini nima nobene priložnosti za sistematično učenje srbskega jezika. Inicijativo za ponovno ustanovitev osnovne šole s poukom v srbsčini, ki jo je predlagala slovenska vlada na začetku devetdesetih let 20. stoletja, so zavrnili Srbi sami (prim. Ognjanović 1997: 110).

Prebivalci pravoslavni vasi niso formalno organizirani na noben način – nimajo svojega kulturnega društva in niso aktivni v katerem koli srbskem kulturnem društvu v Sloveniji; le-teh je v Sloveniji sicer registriranih kar nekaj (prim. Klopčič et al. 2003: 200–212).

### Jezikovna praksa Srbov v Beli krajini

Diskurz Srbov v Beli krajini označujejo lastnosti, tudi sicer značilne za jezikovno prakso pripadnikov skupnosti, ki gredo skozi proces zamenjave jezika. Gre za lastnosti, kot so alternacija kodov (preklapljanje iz enega koda v drugi, mešanje kodov, besedno izposojanje), nestabilnost norme itd.

Močan vpliv slovenskega jezika na materni jezik Srbov v Beli krajini opažajo vsi raziskovalci, ki so se v obdobju po drugi svetovni vojni ukvarjali s to skupino. Filipović pravi, da je »vpliv slovenščine opazen v govoru marsikaterega bojansko-marindolskega Srba« (Filipović 1970: 169), Dražumerič pa, da Srbi v Beli krajini »vedno bolj uporabljajo tudi slovenske besede« (Dražumerič 1988: 311). Ta vpliv, ki je spodbujen še z izobraževanjem v slovenskem jeziku, mobilnostjo prebivalstva, mešanimi zakoni in nastajanjem slovenske nacionalne države, je iz desetletja v desetletje močnejši. Na sinhroni ravni lahko govorimo o zamenjavi jezika zlasti

pri pripadnikih srednje in najmlajše generacije, manj pa pri pripadnikih najstarejše generacije. Kompetenca v obeh jezikih – srbskem in slovenskem – omogoča predvsem najstarejšim članom skupnosti,<sup>6</sup> da ju lahko relativno nadzorovano uporabljajo: odvisno od vsebine diskurza in razmerja med sogovorci. Njihov diskurz odlikujejo pogosti samopopravki, kakor tudi izrecni komentariji lastnega jezikovnega vedanja in jezikovne prakse drugih članov skupnosti.

Največje število slovenskih elementov v okviru izjave ali dela izjave najdemo pri govoricah s srbskim maternim jezikom, ki pripadajo srednji generaciji. Pri teh govoricah<sup>7</sup> so metapragmatični komentariji in samopopravki najredkejši:<sup>8</sup>

*Stare vodnjake su iskali.*

*Nič mu ja ne pomažem, tu sam ga zaposlila da mora delati.<sup>9</sup>*

Najmlajša generacija je praktično enojezična. Do preklapljanja kodov ne pride niti pod vplivom sogovornika, ki govori srbski jezik, kar se skoraj izključno kaže kot neka vrsta manifestacije pasivnega poznavanja srbskega jezika.

Medtem ko se v besedju, vezanem na tradicionalno duhovno kulturo, opažajo simultani in kompleksni procesi kontaminacije, soobstajanja in interference prvin iz obeh kulturnih sistemov (več o tem v Petrović 2004), so pojmi, vezani na področja izven vsakodnevnega tradicionalnega življenja na vasi, dosledno označeni z besedami, prevzetimi iz slovenskega jezika, in to celo v jeziku govorcev z visoko kompetenco v srbsčini:

*Onda je dala opština crkvu pod kulturnu dediščinu.*

*Ona je socijalna delavka sa hiljadu đaka.*

*Dva študenta iz Maribora.*

Ena izmed najbolj opaznih značilnosti jezikovne prakse Srbov v Beli krajini je nestabilnost implicitne norme,<sup>10</sup> ki se ne nanaša samo na že omenjene interference med kodi, ki so jim na voljo, temveč tudi na določene značilnosti znotraj njihovega maternega jezika. To nestanovitnost so opazili tudi etnografi, ki so se ukvarjali s to

<sup>6</sup> Takšna vrsta dvojezičnosti se v strokovni literaturi označuje kot uravnotežena dvojezičnost (ang. *balanced bilinguality*, glej Hamers in Blanc 1989).

<sup>7</sup> V strokovni literaturi se govorniki z delno kompetenco za jezik, ki je pod vplivom drugega, večinskega jezika, označujejo z naslednjimi angleškimi izrazi: *semi-speakers* (Dorian 1981 in 1989), *low-proficiency speakers* (Tsitsipis 1997), *terminal speakers* (Labov 1972, Tsitsipis 1997 in 1998).

<sup>8</sup> Več o metapragmatičnih komentarijih in njihovi vlogi v izražanju jezikovne ideologije v nadaljevanju razprave (poglavje Metapragmatični diskurz).

<sup>9</sup> Vsi navedki govora Srbov v Beli krajini, citirani v tej razpravi, so bili pridobljeni prek pogovorov z informatorji med terenskim delom.

<sup>10</sup> Pod implicitno (vsebovano) normo razumemo pravila, ki so inherentna vsakemu jeziku in ki omogočajo realizacijo funkcije komunikacije, vendar niso predpisana »od zunaj«, s katero koli vrsto standardizacije jezika. Implicitna norma predstavlja utelešenje spontanega, intuitivnega občutka za jezikovno normo, ki obstaja v vsaki skupnosti (Bugarski 1996). Shaparova (2000) vidi eksplicitno (izraženo) normo kot rezultat kodifikacije (predpisa), medtem ko se implicitna norma razkriva v uporabi jezika in v odnosih govorcev do jezika.

etnolingvistično skupnostjo: Filipović našteva številne primere ekavske zamenjave jata, poudarjajoč, da ne more »s sigurnostjo povedati, kdaj gre za starejši pojav, kdaj pa za novejši slovenski vpliv« (Filipović 1970: 170–171). Dražumerič opaža, da pri Srbih v Beli krajini »tudi v njihovem medsebojnem pogovoru ni železne doslednosti, mešajo jekavski in ekavski izgovor, vedno bolj uporabljajo tudi slovenske besede« (Dražumerič 1988: 311).

Variacije v uporabi različnih oblik so najvidnejše v dveh domenah jezikovne strukture: prva je fonetična in se nanaša na premene jekavskih in ekavskih oblik, druga pa se nanaša na uporabo sinonimnega besedja različnih osnov ali različnih fonetičnih oblik (kar zopet vključuje ekavsko-jekavske premene, vendar ni omejeno samo nanje):

*To ti je onaj kruh, gore se isplete jedna splitanica okolo, to se stavi na hleb gore, i gore se ukrasi – recimo, metneš koliko imaš goveda, tolko metneš mrvica testa. Pa onda kokoši, pa kvočku, pa piliče, pa psa, pa mačku – sve što imaš u dvorištu, tamo metneš.*

*I taj kruh, taj hleb stoji na stolu do treći dan Božića, do svetoga Stevana. Ujutru onda on se iznosi van, i slama se iznosi, a hleb stoji... dok... zato se zove ljetnica, taj se načme na Novu godinu. Ko prvi dođe od crkve kad se zvonilo o ponoći, ko prvi doleti taj seče leba i taj će biti najjači tu godinu.*

*Ona izideš sa litrom vina, izideš sa hljebom, mesom, i to su im moja braća nosila pred kuću.*

*A recimo za Božić, to su isto bili lepi običaji, uveče se stoka puštala na vodu kroz svijeeće. Dvoje djece je stajalo svako s jedne strane, držali su svijecu i mali hleb – kruva.*

Še en vidik jezikovne prakse Srbov v Beli krajini, ki ga je treba poudariti, je izbiranje med razpoložljivimi kodi. Ta izbor je situacijsko pogojen in je odvisen predvsem od sogovorca. Pomembna lastnost komunikacijske situacije, od katere je odvisen izbor med maternim in slovenskim jezikom, je stopnja njene javnosti. V situacijah, ki so v zvezi s neko vrsto javne komunikacije, bodo govorci praviloma uporabljali slovenski jezik, medtem ko je v drugih situacijah odločitev za določeni kod odvisna od dejavnikov, kot so starost govorca, njegov sogovorec in podobno.

Prilagodljivost sogovorniku je osnovna lastnost jezikovne prakse Srbov v Beli Krajini, ki so jo opazili etnografi pri obravnavanju te skupnosti. Dražumerič in Terseglav navajata, da je

terensko delo pokazalo, da so današnji belokranjski Srbi izredno jezikovno prilagodljivi: z Belokranjcem govorijo v njegovem narečju, s 'Kranjcem' slovensko (pogovorni jezik z narečnimi in srbskohrvaškimi leksemi in intonacijo), s Hrvati pa hrvaško s nekaterimi odstopanji. (Dražumerič in Terseglav 1987: 211.)

Dražumerič tudi poudarja izjemno jezikovno prilagodljivost Srbov v Beli krajini, ter to lastnost povezuje z nezmožnostjo, da se jasno določi, kateri pogovorni jezik prevladuje v tej skupnosti:

Ker danes statistike ne sprašujejo več po pogovornem jeziku, nimamo točnih podatkov o tem, za kateri jezik bi se odločili Srbi v Beli krajini, saj so jezikovno izredno prilagodljivi; če se le morejo, se prilagodijo jeziku, v katerem govori obiskovalec. (Dražumerič 1988: 311.)

## Jezikovna ideologija in proces zamenjave jezika pri Srbih v Beli krajini

Opisana sociolingvistična situacija Srbov v Beli krajini kaže na neizenačen proces zamenjave jezika, ki je nastopil po izjemno dolgem obdobju njegovega ohranjanja. Takšna zamenjava jezika je značilna za majhne etnične skupnosti, ki kot enovita celota živijo v drugojezičnem okolju. Kadar v takšnih skupnostih drastične spremembe v načinu življenja in socialnih strukturah privedejo do intenziviranja procesa zamenjave jezika v okviru treh generacij po dolgem časovnem intervalu, v katerem se je jezik – zahvaljujoč določenemu načinu življenja in socialnim normam – ohranjal, nekaj časa soobstajajo različni sistemi vrednot in različni pogledi na pojme, kot so napredek – zaostalost, tradicionalno – moderno, in s tem tudi različne jezikovne ideologije – tj. pogledi na kode, ki jih ima etnolingvistična skupnost na svojem repertoarju, na njihove simbolne vrednosti, status in podobno.<sup>11</sup> Tsitsipis, ki je preučeval odnos med jezikovno prakso in procesom zamenjave jezika pri govoricah albanskega jezika (*arvanitika*) v Grčiji, poudarja, da je »proces sociolingvistične zamenjave *arvanitike* vplival na načine, kako govorce vidijo kode, ki jih imajo na sociolingvističnem repertoarju, ter kako zagovarjajo svoja stališča do omenjenih kodov« (Tsitsipis 1998). Tudi drugi avtorji opozarjajo na spopad jezikovnih ideologij v procesu zamenjave jezika:

v situacijah, ki jih označuje večjezičnost ali dvojezičnost in zamenjava jezika, ideologija pogosto postane prostor za izražanje nasprotovanj, v katerem poteka neprekinjen pretok mnenj in vrednot, ter zagovarjanje in ponovno prilaščanje teh mnenj in vrednot s strani različnih zainteresiranih družbenih skupin. (Gal 1993: 337–59 in Eagleton 1991: 101.)

Etnolingvistična skupnost Srbov v Beli krajini ravno prehaja skozi fazo, v kateri soobstajajo in se spopadajo različne jezikovne ideologije.

Kako se lahko prepozna in analizira jezikovna ideologija? Woolard trdi: »Ideologijo je na različne načine mogoče odkrivati v sami jezikovni rabi, zatem v eksplicitnih izjavah o jeziku, torej v metapragmatičnem diskurzu in tudi v notranji organizaciji jezikovne rabe skozi implicitno metapragmatiko.« (Woolard 1998: 9.) Tsitsipis (1998) kaže na to, da se jezikovna ideologija lahko razbere tako na ravni delov

<sup>11</sup> Silverstein definira jezikovno ideologijo kot »sistem verovanj o jeziku, ki ga oblikujejo govorce v cilju racionalizacije ali zagovarjanja načinov kako sami doživljajo strukturo in rabo jezika« (Silverstein 1979: 193). Večji poudarek družbenim in kulturnim razsežnostim jezikovne ideologije dajeta avtorja Irvine, ki jo definira kot »kulturno pogojeni sistem idej o družbenih in jezikovnih razmerjih, z na njih se navezujočimi moralnimi in političnimi interesi« (Irvine 1989: 255), in Heath, ki jezikovno ideologijo definira kot »samoumevne ideje in cilje, ki jih ima določena skupina v zvezi z vlogami jezika v družbenih izkušnjah njenih članov« (Heath 1989: 53). — V vseh treh navedenih definicijah ima ključno pozicijo predstava govorca o jeziku in načinu, na katerega se skozi te predstave oblikujejo različni družbeni pojavi.



izjave, ki se lahko segmentirajo, torej na nivoju jezikovnega gradiva, kakor tudi na ravni vsebine, kjer se izloči ideološko jedro, ki se lahko prepozna v diskurzu večine govorcev.

Tsitsipis poudarja, da celovit vpogled v jezikovno ideologijo manjšinske skupine ni mogoč, če ne upoštevamo prevladujočega nacionalnega diskurza in sfere javnega, v kateri se ta diskurz oblikuje (Tsitsipis 2003: 547). Tudi proces zamenjave jezika pri Srbih v Beli krajini se lahko interpretira kot proces, skozi katerega se ta lokalna etnolingvistična skupnost vključuje v širše družbene odnose in iz lokalne skupnosti postane del nacionalne strukture.<sup>12</sup> Ta proces je neločljiv od procesa formiranja nacij; še več, lahko rečemo, da je z njim istoveten (glej Tsitsipis 1998: 2–3 in 2003: 548). Zato je pomembno razčleniti diskurz, skozi katerega se »od zunaj« konstruirata identiteta Srbov v Beli krajini. Čeprav pripadniki lokalne skupnosti pri oblikovanju tega diskurza nimajo nobenega deleža, se ideološki konstrukti, ki se pojavljajo v njem, tudi reflektirajo v jezikovni ideologiji samih Srbov v Beli krajini, in kažejo, kako se širši družbeni procesi prelamljajo v pogledih in identitetnih strategijah lokalnih skupnosti. Pri tem je zelo pomembno, da upoštevamo dva dejavnika: eden je obmejni položaj Srbov v Beli krajini,<sup>13</sup> drugi pa je posebnost procesa ustvarjanja nacionalnih držav na tem območju, ki je v veliki meri rezultat jugoslovanske dediščine.

### Ideološka jedra v diskurzu Srbov v Beli krajini

Kot je bilo že poudarjeno, je mogoče proces zamenjave jezika opisati kot eno od manifestacij procesa, v katerem lokalna etnolingvistična skupnost postane del širše družbene strukture v obliki nacionalne skupnosti oziroma nacionalne države. Koncepti, ključni za diskurzivno formacijo nacionalne identitete,<sup>14</sup> prodirajo skozi ta proces tudi v diskurz pripadnikov lokalnih skupnosti. Avtentičnost, avtoriteta, diskurz nostalgije, diskurz napredka so posamezna ideološka vozlišča, ki so prisotna tako v »diskurzu nacionalne identitete« kot v lokalnem diskurzu.

Niko Županič, slovenski etnolog, tudi sam Belokranjec, je na začetku dvajsetega stoletja jezik Srbov v Beli krajini opisoval kot »čist, lep, in poln življenjske moči« (Županič 1912: 7), kar je bilo v soglasju z idejami tedanjega časa in z Županičevo

<sup>12</sup> »Izkušnje in pogledi na *arvanitiko*, ki se razkrivajo in reproducirajo v izjavah njenih govorcev, nam povejo veliko o spreminjajočem se svetu in o bistveni dialektiki med lokalno skupino in nacionalno državo.« (Tsitsipis 1998: 2.)

<sup>13</sup> Uskoki so se v varovali pred Turki mejo med dvema deloma Avstro-Ogrske monarhije, avstrijskim in ogrskim. V času razpada Vojne krajine (1869–1881) sta se Bela krajina in Žumberak znašla med Vojvodino Kranjsko in Hrvaško kraljevino. O diskurzu, s katerim se ta področja konstruirajo kot del enega ali drugega območja, glej Zajc 2003.

<sup>14</sup> Koncept diskurzivne formacije M. Foucaulta se lahko uporabi, ko gre za skup diskurzov, skozi katere se oblikuje nacionalna identiteta, ker zadovoljuje Foucaultove »zahteve za regularnostjo, kadar gre za objekt, način izražanja, pojavne oblike in razporeditev konceptov ali strateške možnosti za izbiro med temami« (Mladenova 2004: 42 in Foucault 1998).

lastno aktivnostjo na oblikovanju skupne jugoslovanske identitete in države (več o Županiću in njegovem delu v Promitzer 2003). Danes pa taisti jezik njegovi govornici praviloma opisujejo kot neavtentično mešanico s tako velikim številom besed, prevzetih iz slovenskega in hrvaškega govora, da se celo njegov status jezika postavlja pod vprašaj:

*Mi govorimo taj jezik, prem to nije pravi srpski, al je to, eto, mješavina jedna srpskoga i kordunaškoga i šta ja znam tako, a dosta imamo i slovenskih riječi. Ja znam kao dijete fjoka u astalu – to smo zvali mižnjak. Na slovenskom bi bilo to mižnik, a kod nas se to zvalo mižnjak. I tako puno tih riječi kao slovenskih, a kažem, nisu ni tamo ni ovamo.*

Medtem ko imajo Srbi v Beli krajini do svojega maternega jezika samopodcenjevalni odnos, pa slovenski jezik doživljajo kot ideal, katerega je zelo težko doseči. Govoriti *pravilno slovensko* je zanje na najvišji lestvici kulturnih vrednosti in slovenski standardni jezik je postavljen nad vse ostale:

*Moja unuka kaže, babi, Preloka i Zilje [slovenska naselja v Beli krajini, TP] i oni koji idu iz Hrvatskega govoru hrvaški i belokranjski, ja da pravo slovenski. Pa, reko, teško je pravo slovenski govorit.*

*Bilo jedanput po televiziji... tu Brezovica, prema Žumberku, to je baš prelaz, granica, onda veli mene moja djeca... mene moje unuke, bako, a zašto ti ne govoriš slovenski. A djeco, kad ja ne znam... [smeh] Tako lijepo – djeco, kad ja ne znam, ja razumijem da, govoriti ne znam. Ma teško je to.*

Materni jezik, ki funkcionira izključno na lokalni ravni, doživljajo izključno kot lokalno sporazumevalno sredstvo in ga v skladu s tem označujejo: prebivalci pravoslavnih vasi v Beli krajini svoj jezik imenujejo preprosto *po naše* ali pa ga poimenujejo po vasi, v kateri se govori: *po bojansko*, *po miličko* itd. Državni jezik, ki je hkrati tudi jezik javnega sporazumevanja, je edini, ki v takšni jezikovni ideologiji »zasluži« biti označen kot jezik, ki ima ime;<sup>15</sup> edino uporaba tega jezika omogoča vzpostavljanje enakosti »narod = jezik = teritorij = država« (glej Friedman 1997: 6). Za to, da takšna ideologija prevlada tudi v lokalnih etnolingvističnih skupinah, je nujen pogoj prisotnost sfera javnega (Tsitsipis 2004: 572).<sup>16</sup>

Srbi v Beli krajini doživljajo slovenski jezik kot edino ustrezno sredstvo za javno komunikacijo. Na sestankih upokojencev v Bojancih je slovenščina izključno sredstvo sporazumevanja, celo takrat, ko med udeleženci ni oseb s slovenščino kot maternim jezikom, ali pa so le-te v izraziti manjšini. Danes se izključno slovenščini pripisuje status pisanega jezika.<sup>17</sup> To je še en argument za prednost slovenskega je-

<sup>15</sup> O »imenovanih« in »neimenovanih« jezikih in pomenu teh določitvi za jezikovno ideologijo v evropskem kontekstu prim. Gal (2006), za ukrajinsko jezikovno situacijo pa Bilaniuk (2005: 3–4).

<sup>16</sup> Gal sfero javnega določa kot »način legitimizacije politične moči« (Gal 1995: 418). Za diskusijo o določenih sferah javnega glej Tsitsipis (2003: 547–548, f. 7).

<sup>17</sup> Škiljan kaže na povezavo med pisavo in pismenostjo ter sfero javne komunikacije: »P/objav pisave in pismenosti je bil en najpomembnejših dejavnikov, na katerih se je lahko temeljila javna komunikacija in sfera javnega lahko jasno ločila od področja privatnega.« (Škiljan 1998: 108.)

zika pred lokalnim idiomom, čeprav sta obstoj šol v srbohrvaškem jeziku do šestdesetih let 20. stoletja ter dejstvo, da je bila srbohrvaščina eden od uradnih jezikov v bivši Jugoslaviji, pogojevala uporabo srbohrvaščine v dolgem časovnem obdobju. Dobro ilustracijo procesov, skozi katere je ta majhna lokalna skupnost postajala del širših družbenih struktur (kar je v bistvu proces oblikovanja nacij),<sup>18</sup> predstavljajo napisi na nagrobnih spomenikih na pokopališčih v Bojancih in Miličih. Na njih lahko spremljamo evolucijo od uporabe lokalnega idioma v cirilici (z leksemami kot je *oahje*), potem ijekavske oblike srbohrvaškega knjižnega jezika, tudi v cirilčni pisavi (*oahje*), nakar so prestopili v latinico še vedno v knjižni srbohrvaščini, celo takrat, ko so na spomeniku formule v starocerkveni slovanščini (*vječna joj pamjat*). Naslednja stopnja je mešanje dveh kodov, srbohrvaškega in slovenskega (*družina, spomen podižu, počivajte u miru*), nakar se preide v slovenski jezik, s tem da na spomenikih priimek umrlega pišejo s č na koncu, z grafemom, ki v slovenščini ne obstaja, v novejšem času pa večino priimkov zapišejo z grafemom č.<sup>19</sup> Pisni jezik se v jezikovni ideologiji belokranjskih Srbov vedno povezuje s širšo komunikacijsko skupino, v katero so vedno vključeni Slovenci. Na cerkvi v Bojancih so leta 1975 postavili marmorno ploščo z napisom v latinici: »Vrlinić, Radojčić i Kordić su bili prvi naseljenici 1593.« Ploščo je, kot navaja Ognjanović,

naročil g. Rade St. Vrlinić, čigar soproga je po rodu iz Bojancev. Ploščo so najprej naročili v cirilčni pisavi, toda ob vrnitvi iz Slovenije v ZDA, kjer stalno živijo, so po telefonu pri predsedniku cerkvene občine naročili, da naj bi plošča bila v latinici, ker Slovenci cirilice ne znajo. (Ognjanović 1997: 106.)

V etnolingvističnih skupnostih, ki prehajajo skozi procese zamenjave jezika, so ideološke pozicije v diskurzu, kolikor so utrjene in sprejete, predmet kritičnega vrednotenja in notranjih nasprotovanj. Celó pri tistih pripadnikih skupnosti, ki artikulirajo avtoritativni diskurz pozivanja k tradiciji in starim vrednostim (to so praviloma starejši moški, ki so bili v časih, ko je v skupnosti prevladovala srbščina, nosilci patriarhalne avtoritete), najdemo nasprotovanja različnih gledišč. Pri njih se en diskurz avtoritete najpogosteje spopada z drugim: avtoriteta tradicije se izmenjuje z avtoriteto slovenskega standardnega jezika. Vaščan iz Miličev, ki sicer vztraja pri ohranjanju domače govorice znotraj svoje družine, tako razlaga zavrnitev pobude za ponovno uvajanje pouka v srbščini na začetku devetdesetih:

*Pola je bilo da srpski, pola da se slovenski djeca uče. Kaže, kud češ, kaže posle. Posle, veli, neće valjda sva djeca u Hrvatsku posle. Slačemo u slovensku školu. Meni nije važno što slovenski uče, naučiče srpski kod kuće. Tako je to preovladalo da su... da nije škola ostala tu. A i inače bi malo djece bilo.*

Tudi pri ženskah, katerih diskurza praviloma ne označuje ideologija nostalgije za starimi časi, ideologijo napredka ponekod prekinjajo reference do življenja,

<sup>18</sup> Škiljan poudarja, da je »moderna država–nacija prostorna 'enota', v kateri se oblikujejo norme in pravila javnega komuniciranja« (Škiljan 1998: 108).

<sup>19</sup> Na podlagi podatkov, ki sem jih dobila od svojih informatorjev, lahko trdim, da ne gre za »napako« slovenskih kamnosekov, temveč za zavestno odločitev naročnikov spomenikov.

kakršno je bilo, preden sta slovenski jezik in današnji sistem vrednot prevladala v pravoslavni vseh Bele krajine:

*To te nihče ne tretira tako [tj. drugače kot Slovence]. Mogoče kaka zakrnjala baba ki nič ne zna, ljudi pa sploh ne. Niti niso brez služb, niti niso... Vsi so šolani... To pa nimamo, da bi reka da bi zdaj imali problem, ker sam ja rekla – srečna sam da smo tukaj. Mamo mir in vse. Ja sam pravoslavne vere, nisam nigdar občutila kaj narobe. Službe dobijo vsi, glih tako ko i Slovenci. Nimamo tu problemov i gotovo, tu je lepo i lepo.*

*A lepo je da i je, da so Srbi tu u Beli krajini, i zaradi kulture, i to je srečna na primer i Slovenija da ma te kulture. Zelo lepo. I mi smo meli tu u Bojanci i Marindolu, to smo meli svojo nošnju, i svoja kola i vse, al kola zdaj, ko je pa to prišlo, takoj smo se mi pač nekako potegnili, zdaj več ne kolamo, prej smo zmeraj, i nošnjo svojo smo meli.*

Zadnji navedeni fragment diskurza vsebuje glagol *kolati*, v zvezi s katerim Dražumerič in Terseglav navajata, da »današnje spremembe pri plesu odsevajo tudi v poimenovanjih: nekdanj so govorili 'kolo se igra' ali 'kolajmo', nato 'idemo u tanac', danes pa pravijo, da se sliši le 'pleše se', 'plešemo'« (Dražumerič in Terseglav 1987: 239). Pri tej informatorki se ta glagol pojavlja celo v slovenskem diskurzu, v katerem obuja spomine na prejšnje stanje.

### Metapragmatični diskurz

V procesu ustvarjanja diskurza govorniki med uporabo jezika s pomočjo različnih sredstev »signalizirajo«, da se zavedajo ne samo vsebine, temveč tudi oblike sporočila. Zato sta za analizo jezikovne ideologije temeljnega pomena pojma *metajezik* in *metapragmatična zavest*. Čeprav v jezikovi zgradbi ni sredstev, s katerimi bi se ideološka izjava na prvi pogled razlikovala od neideološke, analiza posebnosti diskurza, kot so eksplicitni metapragmatični komentarji po eni strani in preklapljanje kodov po drugi strani, omogoča ogledovanje koherentne slike jezikovne ideologije lokalne etnolingvistične skupnosti (Tsitsipis 1998: 145).

Metapragmatični diskurz predstavlja *eksplicitno* uresničitev metajezikovne funkcije takrat, ko govorec neposredno komentira določene govorne dogodke in segmente diskurza, kadar nekatere od segmentov v diskurzu žanrsko določa in podobno (prim. Lucy 1993: 17, Stross 1974 in Urban 1984). Metapragmatična aktivnost pa je lahko tudi *implicitna*, »ko govorniki s pomočjo uporabe določenih pragmatičnih oblik ob enem signalizirajo, kako je te oblike potrebno interpretirati«.

Metapragmatični »signali«, ki jih pripadniki srbske etnolingvistične skupnosti v Beli krajini podajajo v procesu uporabe jezika, so predvsem metapragmatični komentarji, ki se nanašajo na besede, ki označujejo pojme iz vsakdanjega življenja v preteklosti in niso več značilni za sodobno življenje:

*I ujutru je polaznik, ovde kažu polaznik u Bojancima, a u Milićima i Marindolu božični gost.*

*Onda kad su ga... išli u sprovodu, ona nije htela bugariti, to se zvalo bugarenje. Da, ima taki neki, odar se reče. To sad daje pogrebni zavod, dotera sve i...*

Vzorci preklapljanja iz enega idioma v drugi ob navajanju tujih izjav v diskurzu Srbov v Beli krajini opozarjajo tudi na to, da govorci zavedno in ideološko utemeljeno izbirajo jezikovna sredstva: ko je potrebno poudariti razliko ali razdaljo med govorcem in osebo, katere govor se navaja, bo preklapljanje kodov dosledno, kar tudi potrjuje tudi samokorekcija informatorja pri citiranju besed njegove vnuke v naslednjem primeru:<sup>20</sup>

*Samo sad mladi svijet više nema tih običaja, za Božić recimo, pa sad baš kad je bila Cvetna nedelja, velim ja, reko, djeco kući, tu se igrali kod nas, kući i naberite cvijeće, metnite ga u vodu, stavite jaje unutra, i to cvijeće mora biti vani, ne pod krovom, i sutra je Cvetna nedelja, i da se umijete u tom cvijeću. A veli moja unuka, ide u prvi razred, Deda, mi ćemo doći... mi bomo k vam prišli da se bomo umili.*

Do preklapljanja v slovenski idiom pa ne prihaja v izjavah, ki jih ne označuje nobena ideološka napetost:

*I ta dva su došli, ko, mi smo, veli, skauti iz Maribora. Pa dobro, vi ste samo dvojica, če su vam drugi? E drugi, kaže, su otišli, prespavali su u jednom selu od Vinice gore, jedni su otišli prema Dragatušu i mi ovuda, tako da će se u Metlici, ne znam ja u kojoj... sastati.*

## Zaključna razmišljanja

K problematiki zamenjave jezika pri Srbih v Beli krajini smo pristopili iz perspektive jezikovne ideologije, osredotočeni predvsem na jezik kot eden od osnovnih dejavnikov individualne in skupinske identitete.

Analiza jezikovnega gradiva je pokazala, da govorci skozi rabo kodov, ki so jim na voljo, in skozi posamezne oblike diskurza zagovarjajo in poudarjajo ideološke koncepte, ki temeljijo na dveh ravno tako ideoloških opozicijah: ena je opozicija med nacionalnim in lokalnim, kjer ima pomembno vlogo sfera javnega in prevladuje avtoriteta standardnega državnega jezika, ki se na simbolični ravni povezuje s napredkom in modernostjo; druga je opozicija med *nekoč* in *sedaj*, kjer stanje *nekoč* označuje ekstenzivna raba maternega jezika. Ta časovna opozicija je prisotna tudi na sinhroni ravni in je razvidna iz razlik in med pripadniki različnih generacij in njihovih nasprotujočih se mnenj. Pripadniki najstarejše generacije najizraziteje doživljajo to razliko, saj proces *zastarevanja* (prim. Dorian 1989) maternega idioma spremlja zastarevanje celotnega sistema vrednot, razporeditve vlog in statusa posameznikov znotraj skupnosti ipd. Opozicija med *nekoč* in *sedaj* predstavlja osnovo, na kateri temelji večina narativov, ki sem jih dobila med pogovori s Srbi v Beli krajini, in je prisotna tako v vsebini izjav kot na ravni implicitne jezikovne ideologije. Najstarejši člani skupnosti doživljajo preteklost kot *celoto* v tem smislu, da je

<sup>20</sup> Citati govora so v izjavah informatorjev podani v krepki pisavi.

materni idiom v preteklosti bil neločljiv od vseh ostalih sfer življenja in aktivnosti v skupnosti, sedanost pa je zaznamovana s *fragmentacijo* in razliko med jezikovno in izvenjezikovno ureditvijo stvari (prim. Tsitsipis 2003: 550). V tej novi ureditvi, ki jo zaznamuje današnji čas, sebe doživljajo kot dvojno prikrajšane: po eni strani se vrednost, ki jo pripisujejo lastnemu idiomu, zmanjša pod vplivom ideološkega koncepta jezikovnega purizma in videnja maternega jezika kot »mešanice«, ki »ni pravi jezik«, kar je neizogibna posledica procesa izgradnje nacionalne države z državnim jezikom. Po drugi strani ni kompetenca v nacionalnem jeziku najstarejših članov skupnosti nikoli dosegla ravni kompetence v maternem jeziku (oziroma lokalnem idiomu), česar se zavedajo in kar doživljajo kot problem.

V primeru večine lokalnih etnolingvističnih skupnosti, ki gredo skozi proces zamenjave jezika, je nizka vrednost, ki se pripisuje maternemu jeziku zaradi njegove »nečistosti«, povzročene s kontaktom z drugimi jeziki, v tesni zvezi z idejo, da ta jezik zaradi svoje neustreznosti ne more postati sredstvo pisne komunikacije in vstopiti v sfero javnega. Zaradi posebnosti v procesu ustvarjanja nacionalnih držav v nekdanjem jugoslovanskem prostoru se primer Srbov v Beli krajini od večine drugih lokalnih etnolingvističnih skupnosti razlikuje po tem, da je v nasprotju s skupnostmi, katerih materni jeziki niso nikoli imeli statusa pisnega jezika, materni jezik Srbov v Beli krajini ta status izgubil šele z intenzifikacijo oblikovanja slovenske nacionalne skupnosti.

Gledano v širših, evropskih okvirih lahko rečemo, da zamenjava jezika v srbsko-govoreči skupnosti v Beli krajini sledi splošnem razvoju jezikovne situacije v Evropi, kjer prevladujeta ideologiji standardnega jezika in enojezičnosti, kar v veliki meri oblikuje tudi jezikovno prakso samih govorcev, zlasti pri priseljencih in članih manjšinskih skupnosti (prim. Gal 2006: 14).

## Literatura

Anderson, Benedict, 1991: *Imagined Communities*. London – New York: Verso.

Bahtin, Mihail, 1980: *Marksizam i filozofija jezika*. Beograd: Nolit.

Bilaniuk, Laada, 2005: *Contested Tongues. Language and Cultural Correction in Ukraine*. Ithaca – London: Cornell University Press.

Bugarški, Ranko, 1996: *Lingvistika u primeni*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Crystal [Kristal], David, 2003: *Smrt jezika*. Beograd: XX vek.

Dorian, Nancy C., 1981: *Language and Death: The life cycle of a Scottish Gaelic dialect*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Dorian, Nancy C. (ur.), 1989: *Investigating Obsolescence. Studies in Language Contraction and Death*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dražumerič, Marinka in Terseglav, Marko, 1987: Prispevek k preučevanju Srbov v Beli krajini. *Traditiones* 16. 205–245.

Dražumerič, Marinka, 1988: Srbi v Beli krajini. *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije* 5 (Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva 18). 302–317.

Eagleton, Terry, 1991: *Ideology: an Introduction*. London: Verso.

Filipović, Milenko, 1970: Srpska naselja u Beloj Krajini u Sloveniji. *Radovi ANU BiH XXXV*. Sarajevo: Odj. Društ. Nauka 12. 147–238.

Foucault, Michael, 1972: *The Archeology of Knowledge*. New York: Pantheon Books.

Friedman, Victor, 1997: One Grammar, Three Lexicons: Ideological Overtones and Underpinings in the Balkan Sprachbund. *CLS Papers from the 33rd Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*. 1–23.

Gal, Susan, 1993: Diversity and Contestation in Linguistic Ideologies: German Speakers in Hungary. *Language in Society* 22. 337–359.

Gal, Susan, 1995: Language and the 'Arts of Resistance'. *Cultural Anthropology* 10. 407–424.

Gal, Susan, 2006: Migration, Minorities and Multilingualism: Language Ideologies in Europe. Mar-Molinero, C. in Stivenson, P. (ur.): *Language Ideologies, Policies and Practices*. Houndmills – New York: Palgrave Macmillan. 13–27.

*Gemeindelexicon von Krain. Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1900*. Wien, 1905.

Giles, Howard, Bourhis, Richard Y. in Taylor, D. M., 1977: Towards a Theory of Language in Ethnic Group Relations. *Language, Ethnicity and Inter-group Relations*. London – New York – San Francisco: Academic Press (European monographs in social psychology, 13). 307–348.

Hamers, Josiane in Blanc, Michel, 1989: *Bilinguality and Bilingualism*. Cambridge et al.: Cambridge University Press.

Heath, S. B., 1989: Language Ideology. *International Encyclopedia of Communications* 2. New York 1989. 393–395.

Irvine, Judith T., 1989: When Talk Isn't Cheap: Language and Political Economy. *American Ethnologist* 16. 248–267.

Ivić, Pavle, 1991: Migracije i dijalekti Srba jekavaca. *Iz srpskohrvatske dijalektologije*. Niš: Prosveta (Izabrani ogledi, III.). 257–273.

Klopčič, Vera, Komac, Miran in Kržišnik-Bukić, Vera 2003: *Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi v Republiki Sloveniji, Položaj in status pripadnikov narodov nekdanje Jugoslavije v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. <<http://www.gov.si/uvn/frame.htm>>.



Labov, William, 1972: *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Lucy, John A., 1993: Reflexive Language and Human Disciplines. Lucy, John A. (ur.): *Reflexive Language: Reported Speech and Metapragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press. 9–32.

Mal, Josip, 1924: Uskočke seobe i slovenske pokrajine. *Srpski etnografski zbornik* 30 (Naselja i poreklo stanovništva, 18).

Mladenova, Olga, 2004: *Russian Second-Language Textbooks and Identity in the Universe of Discourse*. München: Otto Sagner.

Ognjanović, Divna, 1997: Pogled kroz prošlost i viđenje budućnosti Srba u Beloj Krajini. Petrović, Vladimir (ur.): *Srbi u Sloveniji*. Novi Sad: Svetska srpska zajednica. 103–111.

Petrović, Tanja, 2004: Tradicionalna kultura Srba u Beloj Krajini u svetlu zamene jezika. Клепикова, Г. П. in Плотникова А. А. (ur.): Исследования по славянской диалектологии 10. Терминологическая лексика материальной культуры балканских славян. Москва: Институт славяноведения РАН. 183–203.

*Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 1981*. Ljubljana, 1981.

Promitzer, Christian, 2003: Niko Županič kot slovenski etnolog. *Etnolog* 13. 141–170.

Shaparova, Elisabeth Marklund, 2000: *Implicit and Explicit Norm in Contemporary Russian Verbal Stress*. Acta Universitatis Upsaliensis (Studia Slavica Upsaliensis, 40). Uppsala.

Silverstein, Michael, 1979: Language Structure and Linguistic Ideology. Clyne, R., Hanks, W. in Hofbauer, C. (ur.), *The Elements: A Parasession on Linguistic Units and Levels*. Chicago. 219–259.

*Spezial-Ortsrepertorium von Krain*. Wien, 1884.

Stross, Brian, 1974: Speaking of Speaking: Tenejapa Tzeltal Metalinguistics. Bauman, Richard in Sherzer, Joel (ur.): *Explorations in the Ethnography of Speaking*. Cambridge: Cambridge University Press. 213–239.

Škiljan, Dubravko, 1998: *Javni jezik*. Beograd: XX vek.

Terseglav, Marko, 1996: *Uskoška pesemska dediščina Bele krajine*. Ljubljana: Založba ZRC (Zbirka ZRC, 11).

Tsitsipis, Lukas, 1997: The Construction of an »Outsider's« Voice by Low-Proficiency Speakers of an Albanian Variety (Arvanítika) in Greece: Language Ideology. *International Journal of the Sociology of Language* 126. 105–121.

Tsitsipis, Lukas, 1998: *A Linguistic Anthropology of Praxis and Language Shift: Arvanítika (Albanian) and Greek in Contact*. Oxford: Oxford University Press.

Tsitsipis, Lukas, 2003: Implicit Linguistic Ideology and the Erasure of Arvanítika (Greek-Albanian) Discourse. *Journal of Pragmatics* 35. 539–558.



Tsitsipis, Lukas, 2004: A Sociolinguistic Application of Bakhtin's Authoritative and Internally Persuasive Discourse. *Journal of Sociolinguistics* 8/4. 569–594.

Urban, Greg, 1984: Speech about Speech in Speech about Action. *Journal of American Folklore* 97. 341–375.

Winford, Donald, 2003: *An Introduction to Contact Linguistics*. Oxford: Blackwell Publishing.

Woolard, Kathryn, 1998: Language Ideology as a Field of Inquiry. Schieffelin, B. B., Woolard, K. A. in Kroskrity, P. V. (ur.): *Language Ideologies. Practice and Theory*. New York – Oxford: Oxford University Press. 3–47.

Zajc, Marko, 2003: Dobri, pogumni, zli – Podoba žumberških Uskokov na Kranjskem. *Razprave in gradivo* 42. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. 222–237.

Zakon o popisu prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v Republiki Sloveniji v letu 2002. *Uradni list Republike Slovenije* 66/2000.

Zakon o popisu prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v Republiki Sloveniji v letu 2002. *Uradni list Republike Slovenije* 26/2001.

Zakon o državni statistiki. *Uradni list Republike Slovenije* 45/1995.

Zakon o državni statistiki. *Uradni list Republike Slovenije* 09/2001.

Zakon o varstvu osebnih podatkov. *Uradni list Republike Slovenije* 59/1999.

Županič, Niko, 1912: Žumberčani i Marindolci. Prilog antropologiji i etnografiji Srba u Kranjskoj. *Prosvetni glasnik*.